

WOKÓŁ IRENY SENDLEROWEJ I SPRAWIEDLIWYCH – ZBIÓR ĆWICZEŃ OPRACOWANYCH NA ROK IRENY SENDLEROWEJ

ZBIÓR DOBRZYCH PRAKTYK W NAUCZANIU O SPRAWIEDLIWYCH – ZEBRANE Z DOŚWIADCZEŃ EDUKATOREK, EDUKATORÓW ORAZ AMBASADOREK I AMBASADORÓW MUZEUM HISTORII ŻYDÓW POLSKICH POLIN:

- 1** Ucz o Sprawiedliwych w kontekście omawiania innych postaw Polaków wobec Zagłady. Poruszaj trudne tematy, w tym antysemityzm przed II wojną światową, w jej trakcie i po.
- 2** Ucz na podstawie konkretnych biografii. Przedstawiaj je całościowo (przed, w trakcie i po wojnie), pokazuj ich złożoność.
- 3** Pamiętaj o perspektywie Ukrywających się, nie przedstawiaj historii tylko z perspektywy Sprawiedliwych.
- 4** Jeśli możesz, odwołaj się do lokalnych historii ratowania.
- 5** Uwzględnij różnorodność motywów, dla których ludzie ratowali.
- 6** Zaznacz, jakie zagrożenia wiązały się z pomocą Żydom. Zwróć uwagę na groźące kary, ale także na osamotnienie i wrogość ze strony innych Polaków.
- 7** Unikaj pytania: „jaką decyzję podjęlibyście w tej sytuacji?”. Unikaj także metody wcielania się w rolę postaci historycznych.
- 8** Zadawaj uczniom otwarte i poszerzające pytania. Nie oczekuj i nie szukaj gotowych odpowiedzi. Nie dawaj gotowych wzorców.
- 9** Celem uczenia o Sprawiedliwych może być kształtowanie postaw wobec współczesnych wydarzeń. Pamiętaj jednak, aby unikać zbyt prostych analogii.
- 10** Korzystaj z różnorodnych i wiarygodnych źródeł. Warto wykorzystywać świadectwa, w tym relacje historii mówionej.

FOTOKOLAŻE WARTOŚCI

Autorka: **Katarzyna Zabłocka**

Etap edukacyjny: **szkoła podstawowa (kl. VII–VIII), szkoła ponadpodstawowa**

Czas trwania: **45 min.**

Cele w języku ucznia/uczennicy:

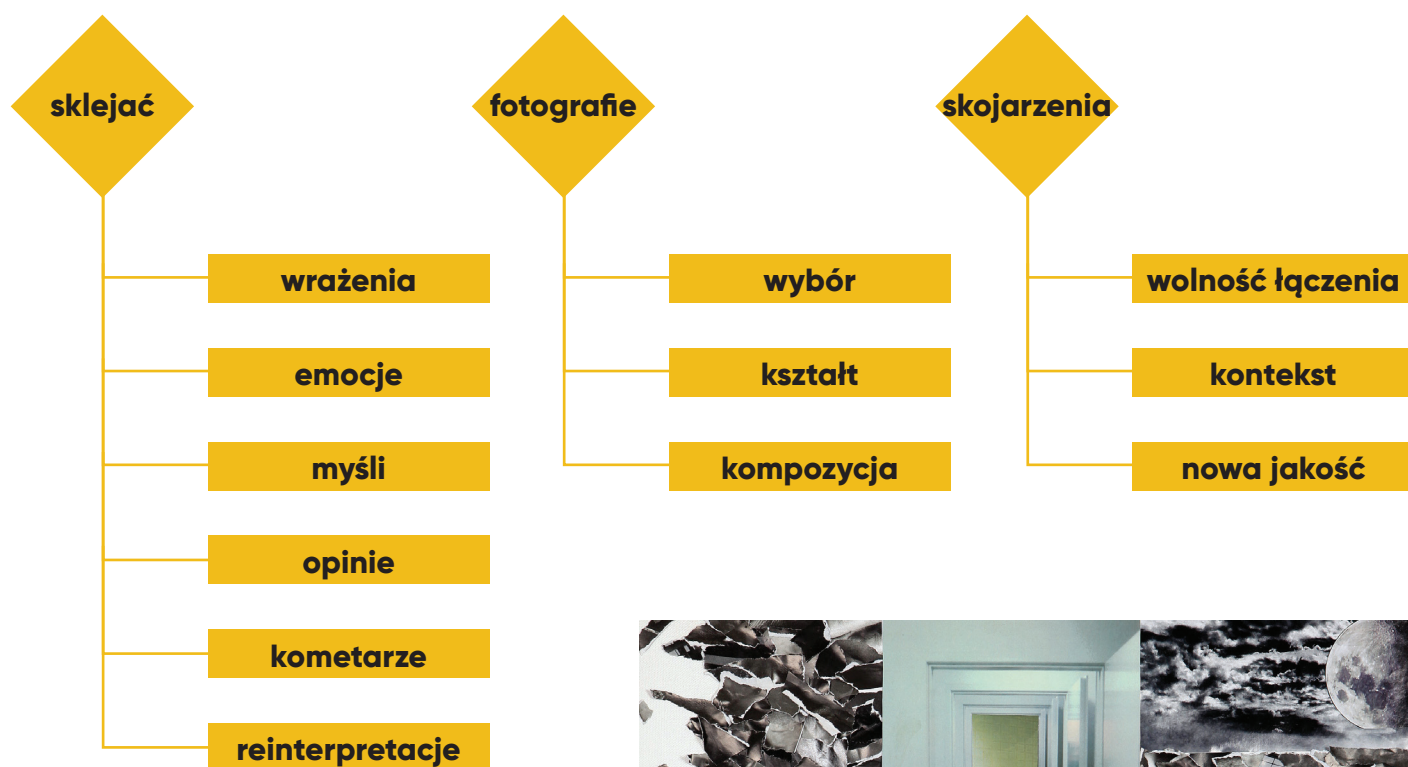
1. Poznasz zasady którymi kierowała się w życiu Irena Sendlerowa.
2. Dowiesz się, czym jest fotokolaż i jak można wykorzystać tę technikę do ekspozycji refleksji, skojarzeń i opinii.
3. Nauczysz się tworzyć fotokolaż inspirowany swoimi skojarzeniami dotyczącymi wartości i postaw.
4. Nauczysz się stosować metaforę jako narzędzie interpretacji cytatów.

Przebieg ćwiczenia i wskazówki dla nauczycielki/nauczyciela:

1. Fotokolaż. Po lekcji dotyczącej Ireny Sendlerowej pokaż uczniom i uczennicom fotokolaż uczennicy z Liceum Plastycznego w Supraślu. Wspólnie przeprowadźcie jego analizę **Materiał do zajęć nr 1**. Zwróć uwagę na to, że zarówno w procesie tworzenia dzieła, jak i w odczytywaniu treści obrazu ważną rolę odgrywają nasze skojarzenia.
2. Ćwiczenie interpretacyjne. Wprowadź cytat z Ireny Sendlerowej **„Jak ktoś tonie, trzeba mu podać rękę”**. Wspólnie odczytajcie tę metaforę, zbierając skojarzenia z obrazami tonięcia i podawania ręki.
3. Praca w parach – interpretacja cytatu. Przydziel każdej parze losowy cytat z Ireny Sendlerowej i poproś o wykonanie ćwiczenia interpretacyjnego, polegającego na wypisaniu minimum 5 skojarzeń wywołanych cytatem **załączony Materiał do zajęć nr 2**. Przypomnij, że w procesie skojarzeniowym mamy do czynienia z dwoma rodzajami myśli, które się nam objawia: „dopominające się naszej uwagi” i te, „które chcą być szybko odrzucone”, gdyż wzbudzają dyskomfort. Warto zadbać o ekspozycję jednych i drugich.
4. Praca w parach – wykonanie fotokolażu. Poproś uczniów i uczennice, by stworzyli fotokolaże inspirowane cytatami, z którymi pracowali, oraz skojarzeniami, na które wpadli.
5. Prezentacja prac i rozmowa. Zapisz na tablicy myśl Adama Phillipsa: „Nauczenie się słuchania/patrzenia tak naprawdę jest nauczeniem się znoszenia tego, co to słuchanie/patrzenie wzbudza w nas”. Porozmawiaj z klasą o znaczeniu tego cytatu. Następnie zaproś grupy do prezentacji swoich kolaży na forum: każda para wyjaśnia, jaki cytat obrazowała, pozostali mogą zadawać twórcom pytania oraz dzielić się swoimi skojarzeniami. Podkreśl, że nie chodzi o ocenę kolaży, tylko o podzielenie się własnymi wrażeniami i szczerą rozmowę o tym, jak różnie interpretujemy te same sytuacje i obrazy.
6. Stworzenie szkolnej wystawy fotokolaży.

FOTOKOLAŻ

FOTOKOLAŻ (fr. collage) – technika plastyczna polegająca na budowaniu kompozycji z fotografii lub ich fragmentów

A. Darangowska, *Sen*, (Liceum Plastyczne w Supraślu)

WYBRANE CYTATY DOT. IRENY SENDLEROWEJ:

1. „Pamiętaj, że jak ktoś tonie, to trzeba mu podać rękę”.

Cyt. za A. Bikont, *Sendlerowa. W ukryciu*, Warszawa 2017, s. 415.

2. „Ludzie nie dzielą się na podstawie rasy czy pochodzenia, ale dzielą się na dobrych i złych”.

Cyt. za Irena Sendlerowa. *Czyniłam ludzką powinność*, oficjalna strona Polskiego Radia:
<https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/973435,Irena-Sendlerowa-Czyniłam-ludzka-powinnosc>
 (dostęp 30.01.2018 r.)

3. „Moim marzeniem jest, aby pamięć stała się ostrzeżeniem dla świata. Oby nigdy nie powtórzył się podobny dramat ludzkości”.

Cyt. za Irena Sendlerowa. *Czyniłam ludzką powinność*, oficjalna strona Polskiego Radia:
<https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/973435,Irena-Sendlerowa-Czyniłam-ludzka-powinnosc>
 (dostęp 30.01.2018 r.)

4. „Mama przyczyniła się do uratowania dużej liczby dzieci żydowskich razem ze swoimi współpracownikami, bo prosiła, aby o tym pamiętać, że sama niczego by nie zrobiła”.

Cyt. za A. Mieszkowska, *Prawdziwa historia Ireny Sendlerowej*, Warszawa 2014.

5. „Czyniłam ludzką powinność”.

Cyt. za Irena Sendlerowa. *Czyniłam ludzką powinność*, oficjalna strona Polskiego Radia:
<https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/973435,Irena-Sendlerowa-Czyniłam-ludzka-powinnosc>
 (dostęp 30.01.2018 r.)

„CZŁOWIEK TYLE JEST WART, ILE MOŻE DAĆ DRUGIEMU CZŁOWIEKOWI”. ŚWIAT WARTOŚCI I POSTAW IRENY SENDLEROWEJ

Autorka: **Małgorzata Rusiłowicz**

Etap edukacyjny: **szkoła podstawowa (kl. VI–VIII), szkoła ponadpodstawowa**

Czas trwania: **90 min.**

Cele w języku ucznia/uczenicy:

1. Poznasz wartości i postawy ważne dla ciebie, grupy i klasy.
2. Nauczysz się dyskutować o wartościach i uzasadniać swoje zdanie.
3. Dowiesz się, jakimi wartościami w życiu kierowała się Irena Sendlerowa.

Przebieg ćwiczenia i wskazówki dla nauczycielki/nauczyciela:

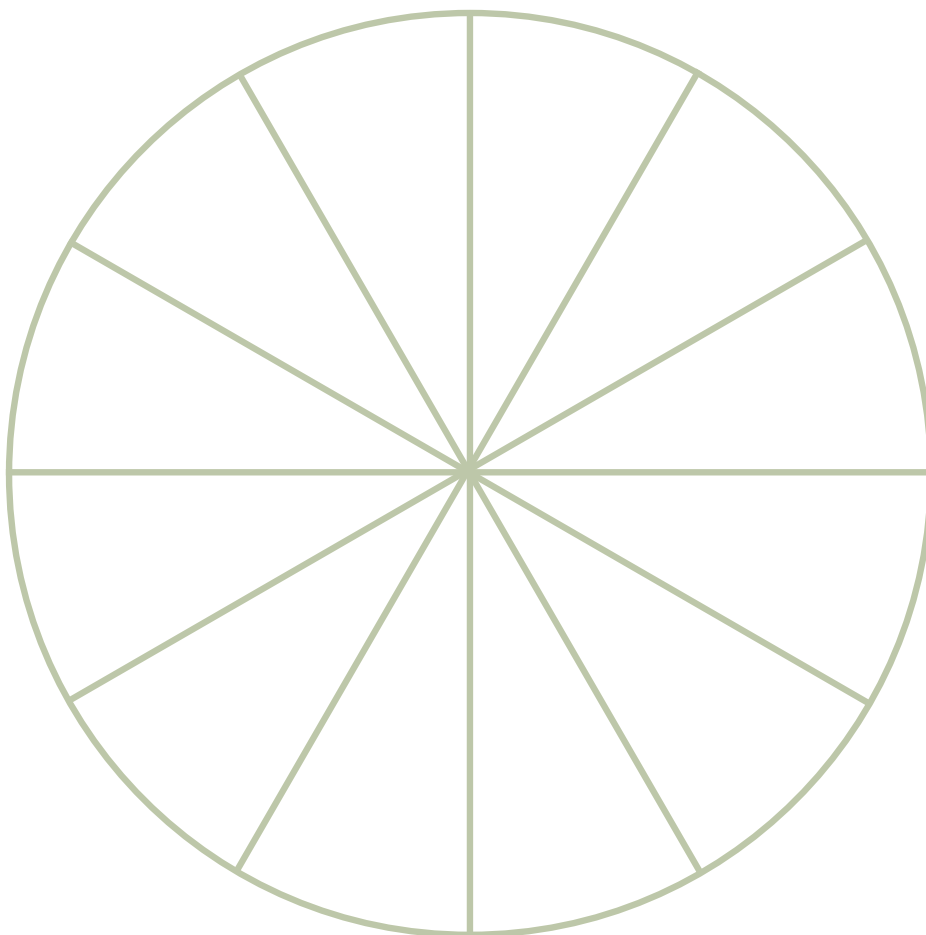
1. Wprowadzenie do tematu. Poproś uczniów i uczennice, aby podali przykłady wydarzeń i sytuacji ze swojego życia, które są dla nich ważne. Wyjaśnij, że to, co uznajemy za istotne w życiu, wynika z naszych wartości i postaw wobec świata. Spróbujcie podać konkretne przykłady na potwierdzenie tej tezy.
2. Ćwiczenie *Mój krąg wartości i postaw* **Materiał do zajęć nr 1**. Każdy wpisuje do swojego kręgu wartości i postawy, którymi kieruje się na co dzień i których poszukuje w innych ludziach.
3. Ćwiczenie *Grupowy krąg wartości i postaw* **Materiał do zajęć nr 2**. Uczniowie w kiluosobowych grupach rozmawiają na temat wypisanych w poprzednim ćwiczeniu indywidualnych wartości i postaw oraz wybierają te, które powtarzają się najczęściej. Umieszczają je w *Grupowym kręgu wartości* na dużym arkuszu szarego papieru. Powiedz, że uczniowie mogą również dopisać nowe propozycje, jeżeli jest taka potrzeba. Zespoły prezentują swoje kręgi wartości na forum klasy i opowiadają, jak przebiegała praca (czym się kierowali, dokonując wyboru? czy trudno było im wybrać wspólne wartości? jakie mieli wątpliwości?). Poszukajcie wartości i postaw, które powtarzają się na plakatach grupowych. Podsumuj ćwiczenie i podkreśl, że w grupie zawsze są wartości i postawy podzielane przez większość (to, co nas łączy), ale jednocześnie każdy jest inny – inaczej interpretuje te same wartości oraz czego innego potrzebuje w danym momencie życia.
4. Ćwiczenie *Wartości Ireny Sendlerowej*. Porozmawiaj z uczniami i uczennicami na temat Ireny Sendlerowej. Możecie zebrać informacje na temat jej życia na tablicy w formie mapy myśli lub plakatu. Następnie uczniowie tworzą kolaż wartości Ireny Sendlerowej **Materiał do zajęć nr 3**. Podziel uczniów na grupy (możesz przydzielić poszczególnym grupom inny okres życia Ireny Sendlerowej jako punkt wyjścia do refleksji, np. dzieciństwo, młodość i studia, działalność wojenna, życie po wojnie). Młodzież opowiada o swoich pracach na forum. Zaprosz ich do dyskusji. Przykładowe pytania do rozmowy:

- a) Jaki wpływ miały wartości Ireny Sendlerowej na jej postawy i zachowania wobec innych?
 - b) Co ich zaskakuje, dziwi w jej biografii?
 - c) Czy postać Sendlerowej jest im w jakiś sposób bliska?
 - d) Jak zinterpretowałiby myśl Ireny Sendlerowej: „Żeby świat był lepszy, konieczna jest miłość do każdego człowieka. I tolerancja, bez względu na rasę, religię i narodowość”?
5. Podsumowanie. Zaproś uczniów do poszukania wspólnych dla nich i Ireny Sendlerowej wartości i postaw. Porozmawiaj z młodzieżą na ten temat. Pytania do dyskusji:
- a) Z czego wynikają te podobieństwa różnice?
 - b) Czy często zastanawiają się i wiedzą, co tak naprawdę jest dla nich ważne w życiu?
 - c) Czy znają własną hierarchię wartości? W jaki sposób ich wartości decydują o podejmowanych decyzjach?
 - d) Które z wartości i postaw oraz cech charakteru Ireny Sendlerowej uważają za najważniejsze i dlaczego? Które z nich chcieliby naśladować?
 - e) O co zapytaliby Irenę Sendlerową, gdyby mieli taką możliwość?

MÓJ KRĄG WARTOŚCI I POSTAW

INSTRUKCJA

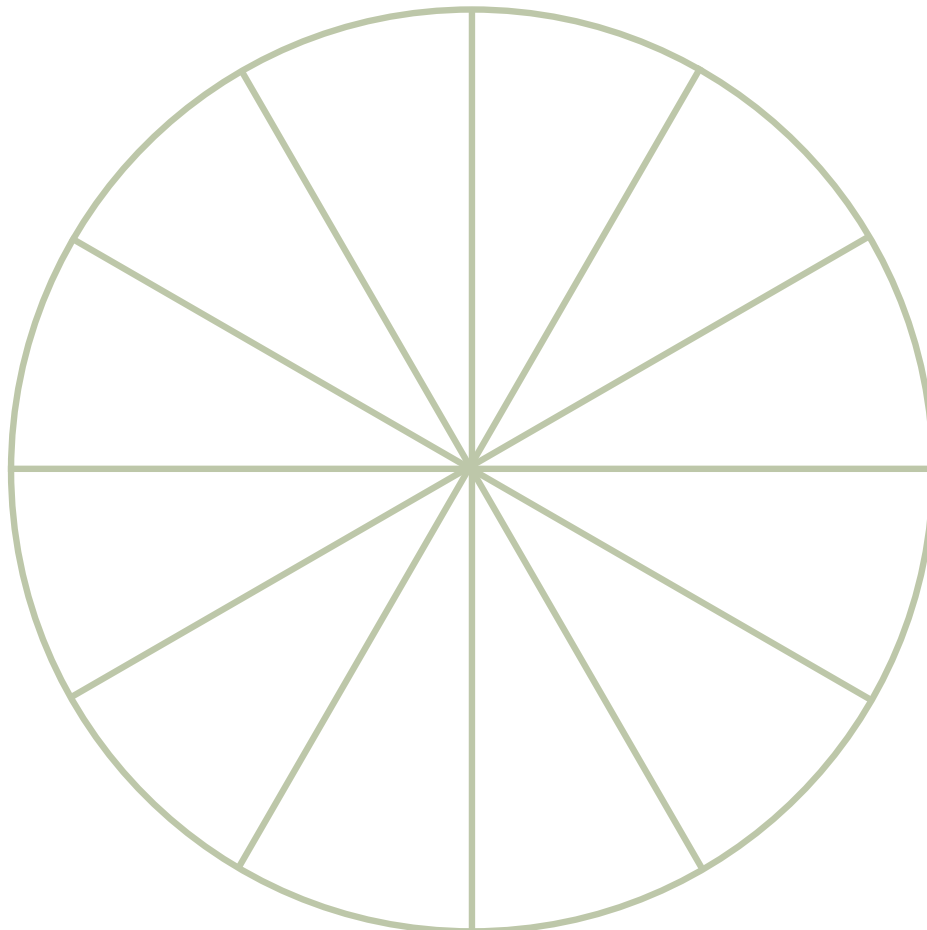
1. Zastanów się, jakimi wartościami i postawami kierujesz się na co dzień w życiu. Które z nich uważasz za najistotniejsze? Których poszukujesz w swoim życiu oraz w innych ludziach?
2. Wpisz je do kręgu. Nie musisz wypełnić wszystkich wolnych pól. Ważne, żebyś wpisał/wpisała, wartości i postawy, które uważasz za najważniejsze – mające wpływ na Twoje życie.

GRUPOWY KRĄG WARTOŚCI I POSTAW

INSTRUKCJA PRACY W GRUPIE

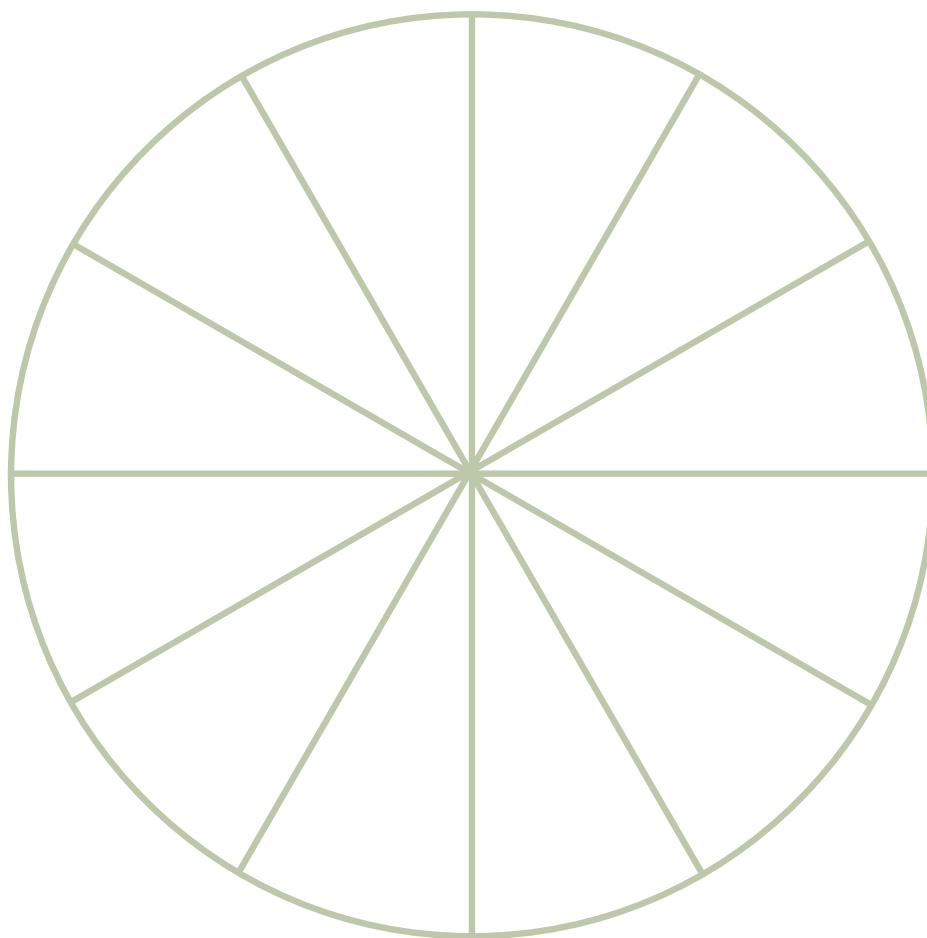
1. Na otrzymanym arkuszu papieru stwórzcie Grupowy krąg wartości i postaw.
2. W tym celu przedyskutujcie wypisane wcześniej przez każdego z Was w Moim kręgu wartości i postaw – wartości i postawy.
3. Następnie wspólnie wybierzcie te, które uznacie jako wspólne dla całej grupy.
4. Wpiszcie wybrane wartości i postawy w schemat Grupowego kręgu wartości i postaw.
5. Zaprezentujcie wyniki na forum klasy. Ważne, abyście w czasie prezentacji odpowiedzieli/odpowiedziały na pytania:
 - a) Dlaczego wypisane wartości i postawy uważacie za ważne?
 - b) Czy w czasie ich wyboru pojawiły się jakieś wątpliwości? Czego dotyczyły?
 - c) Czy trudno Wam było wybrać wartości i postawy wspólne dla całej grupy? W jaki sposób dokonaliście wyboru?

WARTOŚCI IRENY SENDLEROWEJ

INSTRUKCJA PRACY W GRUPIE

1. Na otrzymanym arkuszu szarego papieru stwórzcie Krąg wartości Ireny Sendlerowej
2. Zastanówcie się nad zachowaniami Ireny Sendlerowej (co robiła? dlaczego to robiła? w jaki sposób? w jakich okolicznościach? jaki był stosunek innych do jej działań? jakie poniosła konsekwencje?) Jakie wartości i postawy kryją się za jej działaniami?
3. Wpiszcie najważniejsze Waszym zdaniem wartości i postawy w schemat kręgu.
4. Zaprezentujcie wyniki na forum klasy. Ważne, abyście w czasie prezentacji odpowiedzieli / odpowiedziały na pytania:
 - a) Dlaczego wybraliście właśnie te wartości i postawy?
 - b) Jakie wątpliwości albo spory pojawiały się przy próbach określenia wartości i postaw innej osoby?

DRAMA. WARTOŚCI SENDLEROWEJ A MOJE WARTOŚCI

Autorka: **Anna Janina Kloza**

Etap edukacyjny: **szkoła podstawowa (kl. VI–VIII), szkoła ponadpodstawowa**

Czas trwania: **45 min.**

Cele w języku
ucznia/uczennicy:

1. Dowiesz się, jakie wartości i poglądy wyznawała Irena Sendlerowa.
2. Będziesz bardziej świadomy/świadoma własnych postaw, poglądów i wartości.
3. Będziesz umiał/umiała odpowiedzieć na pytanie, dlaczego różnie interpretujemy te same wartości.

Przebieg ćwiczenia
i wskazówki dla na-
uczycielki/nauczyciela:

1. Przygotowanie. Warsztat poświęcony jest wartościom Ireny Sendlerowej i ma charakter bardzo kameralny. Powinien być przeprowadzony w małej grupie (12–15 osób), najlepiej takiej, w której uczestnicy znają się i pracowali już nad trudnymi tematami. Przed zajęciami dramowymi dobrze jest spisać kontrakt. Do przeprowadzenia zajęć potrzebne będą dwa pomieszczenia albo sala i korytarz, gdzie na stole lub parapecie rozłożysz pięć haseł związanych z wartościami Ireny Sendlerowej: działanie, akceptacja, pomoc potrzebującym, miłość, dobro. Jeśli wcześniej omawialiście już z uczniami wartości i postawy Ireny Sendlerowej, możesz zamiast powyższych wartości wybrać inne – te, o których mówili sami uczniowie. W sali należy rozstawić krzesła w kilku rzędach (posłużą za widownię) i dwa krzesła z przodu oddalone od widowni o 2–3 metry (będzie to scena).
2. Podziel uczniów na pary. Zaproś pierwsze dwie osoby do drugiego pomieszczenia i poproś o wylosowanie jednego z pięciu haseł, np. „akceptacja”. Para ma za zadanie opowiedzieć innym uczestnikom i uczestniczkom, czym jest dla niej wylosowana wartość (nie wolno jednak użyć tego słowa). Może to być osobista opowieść związana z dzieciństwem lub doświadczenie, które kojarzy się z hasłem „akceptacja”. Każda osoba z pary może przygotować oddzielną opowieść, para może też stworzyć wspólną historię czy wiersz. Ułożenie historii nie powinno zająć więcej niż trzy minuty. Należy unikać definiowania pojęć, ponieważ zadanie dotyczy osobistego rozumienia wartości.
3. W tym czasie w drugiej sali publiczność może oglądać film dokumentalny *Wróżka z getta* dostępny online na www.vod.pl. Dokument z 2007 roku w reż. Marii Nockowskiej opowiada o przyznaniu Irenie Sendlerowej Orderu Uśmiechu.
4. Po trzech minutach zaproś pierwszą parę do środka. Para siada tyłem do publiczności i opowiada przygotowaną wypowiedź. Po zakończeniu historii publiczność zgaduje, z jaką wartością wiązała się ta opowieść. Następnie para odwraca się (tak, by siedzieć przodem

do reszty uczniów i uczennic), a osoby z publiczności mają możliwość zadania dodatkowych pytań. Czuwaj nad tym, by pytania nie były zbyt intymne, niewygodne i oceniające; w razie potrzeby przypomnij także, że nie ma obowiązku odpowiadania na każde pytanie, jeśli z jakiegoś powodu jest ono trudne. Nie powinno być ich więcej niż trzy; ważne też, by obie osoby mogły się wypowiedzieć.

5. Po zakończeniu wypowiedzi pierwsza para zajmuje miejsce wśród publiczności. Powtórz cały proces z każdą parą.
6. Po przedstawieniu pięciu wartości Ireny Sendlerowej zaproś uczniów i uczennice do podsumowania i autorefleksji. Usiądźcie w kręgu. Zadaj uczestnikom pytania:
 - a) Czy zgadzacie się z tym, że przedstawione wartości były obecne w życiu Sendlerowej? Dlaczego?
 - b) Co było najtrudniejsze w tym ćwiczeniu?
 - c) Co wam się podobało?
 - d) Dlaczego tak różnie interpretujemy te same wartości?
 - e) W jakich działaniach, zachowaniach dostrzegacie te wartości w życiu szkoły, w swoich rodzinach, w życiu społecznym?

ANTYSEMITYZM W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM – PRZEJAWY, REAKCJE, KONSEKWENCJE

Autorki: **Dorota Siarkowska, Małgorzata Waszczuk**

Etap edukacyjny: **szkoła ponadpodstawowa**

Czas trwania: **20 min.**

Cele w języku ucznia/uczennicy:

1. Poznasz różne przejawy antysemityzmu z okresu dwudziestolecia międzywojennego.
2. Poznasz przykłady reagowania na dyskryminację.
3. Będziesz mieć okazję pracować z różnymi źródłami historycznymi – dokumentami oraz fragmentami relacji świadków wydarzeń.

Przebieg ćwiczenia i wskazówki dla nauczycielki/nauczyciela:

1. Podziel klasę na 6 grup. Każda z grup otrzyma fragment relacji oraz materiał wizualny odnoszący się do wybranego przejawu antysemityzmu (Materiał do zajęć). Na podstawie przedstawionych źródeł – relacji świadków oraz materiału wizualnego – uczniowie i uczennice mają określić, z jakimi przejawami dyskryminacji spotykali się Żydzi w dwudziestolecu międzywojennym. Grupy na kartach pracy otrzymują informacje o następujących przejawach antysemityzmu: getto ławkowe, *numerus clausus*, *numerus nullus* (grupa 1 i 2), bojkot ekonomiczny (grupa 3 i 4), akty przemocy (grupa 5 i 6). Poniżej znajdziesz definicje zjawisk. W każdej grupie przedstawiona jest reakcja świadków lub uczestników, uczestniczek wydarzeń na opisywane przejawy antysemityzmu.
2. Po pracy z materiałami, omów przedstawione zjawiska. Warto zwrócić uwagę na:
 - a) przyzwolenie władz (uczelni, reprezentantów rządu) na antysemityzm;
 - b) reakcje sprzeciwu na zachowania dyskryminujące: kto reagował? Czy reakcje były skuteczne?
3. Podsumowując ćwiczenie, zapytaj klasę:
 - a) Jak mieszkali Żydzi w Polsce w latach trzydziestych?
 - b) Jak myślą, co pomaga ludziom w reagowaniu na dyskryminację i przemoc?

Getto ławkowe – wydzielenie ławek (krzeseł itp.) w części audytorium, sali lekcyjnej itp. dla pewnej kategorii studentów i uczniów (najczęściej Żydów) w celu odseparowania ich od reszty obecnych. Polskie nacjonalistyczne organizacje młodzieżowe dążyły do ograniczenia (**numerus clausus**) lub całkowitego wyeliminowania (**numerus nullus**) młodzieży żydowskiej z wyższych uczelni. Urządzano burdy, które dezorganizowały naukę, często kończyły się fizycznym poszkodowaniem uczestników, zwłaszcza Żydów, a niekiedy ich śmiercią. Oficjalny postulat stosowania getta ławkowego został wysunięty w 1933 r.; akcja ta nasiliła się w październiku 1935 r., do czego zachętę stanowiły zarządzenia dwóch dziekanów Politechniki Lwowskiej, którzy wprowadzili rozdział miejsc na salach wykładowych (przeciw temu protestowało wielu profesorów). W 1937 r. getta ławkowe zostały wprowadzone przez większość rektorów wyższych uczelni za zgodą ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego Wojciecha Świątosławskiego, m.in. 5.10.1937 r. rektor Uniwersytetu Warszawskiego Antoniewicz wprowadził getto ławkowe na tej uczelni, co spotkało się z protestami znacznej części profesorów i różnymi formami protestu ze strony studentów żydowskich i przeciwników nacjonalizmu.

Bojkot ekonomiczny Żydów – działalność mająca na celu wyeliminowanie Żydów z życia gospodarczego, zwłaszcza z handlu. Przybierała postać nie tylko propagandowego wzywania do bojkotu handlu i rzemiosła żydowskiego, ale także nieprzyjmowania Żydów do stowarzyszeń kupiecko-przemysłowych, nieudzielania kredytu, pikiet przed sklepami żydowskimi, napadów na sklepy, stragany i warsztaty, zastraszania klientów. Na ziemiach polskich hasła bojkotu ekonomicznego Żydów pojawiły się pod koniec XIX wieku w Galicji w publicystyce ks. Stojalowskiego. Od 1907 roku hasło to stało się trwałym elementem propagandy Narodowej Demokracji. Po 1935 roku bojkot antyżydowski radykalnie wzrósł i przyjął agresywne formy, stając się często początkiem pogromów, jak np. w Przytyku. Za zorganizowaną akcją bojkotową stały zazwyczaj organizacje nacjonalistyczne. W 1936 roku minister spraw wewnętrznych Sławoj Składkowski zaaprobował bojkot ekonomiczny, potępiając jednocześnie przemoc wobec Żydów.

INSTRUKCJA PRACY W GRUPIE

Dokonajcie analizy źródeł i odpowiedzcie na poniższe pytania:

- Jakie informacje możecie znaleźć w przedstawionych źródłach?
- Jaka forma antysemityzmu została przedstawiona w materiałach?
- Kto i jak reagował na opisywane sytuacje?

Źródło: Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego

W tym roku – w '37 był powiedzmy tak zwany numerus clausus, nie nullus, tylko clausus – ograniczona ilość. I wśród kolegów przyjętych na I rok studiów, a było ich w sumie 120 na 550 ubiegających się, było przyjętych chyba koło dziesiątki. Na 120 może 7, może 8, nie więcej na pewno. (...) Oni musieli siedzieć na oddzielnych ławkach w pierwszych rzędach sali wykładowej. W każdej sali wykładowej po lewej stronie pierwsze rzędy były zarezerwowane dla Żydów. I każdy Polak, który usiadł był, powiedzmy, od razu był bojkotowany. I to się mnie zdarzyło i moim kolegom, zarówno Ukraińcom, jak i Polakom.

– To jeżeli Pan usiadł na przykład na takiej ławce, to co Pana spotkało?

– Naturalnie obelgi różnego rodzaju, a nawet pobicie groziło. (...) Postępowaliśmy w ten sposób, że ochraniaaliśmy – ta młodzież demokratyczno-socjalistyczna jak na wykład przyszło pięciu Żydów – kolegów, bo to nie wszyscy byli tacy odważni Żydzi też, którzy chodzi regularnie na wykłady, ale jak ich przyszła piątka czy szóstka, no to myśmy siadali wokół nich i po wykładzie oni szli między nami. Myśmy stanowili ochronę dla tych ludzi, dla tych kolegów, prawda. I z reguły ich obecność na wykładzie, kilkusobowa, stanowiła, jak mówiła Młodzież Wszechpolska, prowokację. Bo Młodzież Wszechpolska dążyła do tego: są Żydzi, ale na wykład nie powinni chodzić.

Źródło: Visual History Archives (VHA), USC Shoah Foundation, Jan Chodorowski, Interview Code 35404, nagranie z 10 sierpnia 1997.

INSTRUKCJA PRACY W GRUPIE

Dokonajcie analizy źródeł i odpowiedzcie na poniższe pytania:

- Jakie informacje możecie znaleźć w przedstawionych źródłach?
- Jaka forma antysemityzmu została przedstawiona w materiałach?
- Kto i jak reagował na opisywane sytuacje?

Źródło: Centralna Biblioteka Wojskowa

Relacja Marii Mrówczyńskiej (urodzona w Kaliszu w 1926 r.):

Moi rodzice mieli sklep. I kiedy zaczęły się te ekscesy takie w latach... w końcu lat trzydziestych, to pamiętam rozpacz rodziców, bo zaczęli pikietować ojca sklep. Stali łobuzy i po prostu kto wchodził do naszego sklepu, to mu z tyłu szpilką przypinali kartkę „Każda świnia kupuje u Żyda” – coś takiego... „Tylko świnie kupują u Żydów” – coś takiego. I oczywiście ludzie się tego bali czy krępowali i rodzice się czuli już dyskryminowani. No przestali zarabiać, prawda, od razu mniejszy obrót był. No i pamiętam wtedy zaczęły się takie troski domowe, że nie będzie można żyć w tym kraju. Jeszcze wtedy nie było mowy o wojnie i że Hitler zajmie te tereny. Ten strach przed tą przyszłością, co będzie. Poza tym pamiętam jeszcze taką rozmowę w domu, że chcą zniszczyć nas jako kupców.

Źródło: Visual History Archives (VHA), USC Shoah Foundation, Maria Mrówczyńska, Interview Code 25556, nagranie z 4 listopada 1996.

Relacja Marii Borowskiej-Bayer (urodzona w Warszawie w 1920 r.):

Były demonstracje na ulicy przed sklepami żydowskimi na Świętokrzyskiej – to była ulica samych antykwariatów, książki prawda... to tam się działy różne rzeczy. (...) Myśmy z siostrą chodziły na Świętokrzyską rozbijać te pikiety ONR-owskie. To znaczy w ten sposób, że myśmy wchodziły. Oni nie wpuszczali do antykwariatu żydowskiego. Ona wkładała mundur harcerski, ona była w harcerstwie. Ja za nią w dyrdy. Ona była taka silna, blondyna, energiczna, zupełnie inna niż ja. Wchodziła do sklepu par force, odsuwała tych bandziorów – tych ONR-owców. I wchodziła, bo ona chciała kupić książkę u Żyda, po prostu, zwyczajnie, co oni jej nie pozwalają! Ja za nią. Nieraz truchlałam ze strachu, bo bałam się, że oberwiemy po twarzy. No różnie może być przecież. No ale nie, żeśmy wchodziły i bardzo byśmy potem zadowolone z siebie.

– To był jakiś '35 rok?

– To był... tak, tak, no przecież '33 rok to było dojście Hitlera do władzy i u nas zaczęły te nastroje też narastać.

Źródło: Visual History Archives (VHA), USC Shoah Foundation, Maria Borowska Bayer, Interview Code 25566, nagranie z 22 listopada 1996.

INSTRUKCJA PRACY W GRUPIE

Dokonajcie analizy źródeł i odpowiedzcie na poniższe pytania:

- Jakie informacje możecie znaleźć w przedstawionych źródłach?
- Jaka forma antysemityzmu została przedstawiona w materiałach?
- Kto i jak reagował na opisywane sytuacje?

Antonina Górka (urodzona w Warszawie w 1916 r.), córka profesora Marcela Handelsmana:

- Pani ojciec uczył wtedy na Uniwersytecie, także musiał być świadkiem różnych takich nieprzyjemnych rzeczy.

- No oczywiście.

- Opowiadał o tym?

- No opowiadało się.

- A on sam nie miał przykrości?

- Miał. Miał. Kiedyś go pobili przecież.

- Naprawdę? Proszę opowiedzieć.

- Szedł do Uniwersytetu i napadło kilku jakiś takich łobuzów na niego. Studentów – przypuszczam, nie wiem zresztą. Na dziedzińcu uniwersyteckim został pobity. No wtedy była okropna, zresztą wielka afra się z tego zrobiła.

- Tak? No bo to był naprawdę znany człowiek.

- No przecież ojciec był naprawdę wielkim naukowcem. I polskim naukowcem. (chwila milczenia) Tak, to było okropne wtedy.

- Ojciec bardzo to przeżył?

- Bardzo, bardzo to przeżył.

- Rozmawiał o tym z Panią?

- No z nami w domu przy stole, pamiętam, przy obiedzie. Wrócił niesłuchanie zbulwersowany. Zresztą tłumy przyjaciół, uczniów przychodziło, żeby wyrazić swoje oburzenie i jakąś taką życzliwość. No masę, masę równocześnie życzliwości ludzkiej wyzwoliło takie zachowanie. Ale to okropne było.

Źródło: Visual History Archives (VHA), USC Shoah Foundation, Antonina Górka, Interview Code 29703, nagranie z 3 grudnia 1996.

dn. 17 marca 1934 r.

Szanowny Panie Redaktorze!

Przy niniejszem pozwalam sobie przesłać odpis oświadczenia w sprawie ostatnich zajęć uniwersyteckich z prośbą o pomieszczenie go w jego poczynnym piśmie.

Z wysokim szacunkiem

Karol Manteuffel
/Dr. Tadeusz MANTEUFFEL/
Docent Uniwersytetu Warszawskiego.

Istrzągnięci wiadomością o brutalnym napadzie na terenie Uniwersytetu w nocy z dn. 14 na 15 marca na Dziekana Prof. M. Hangelesmana, piętnujemy ten hańbiący fakt jako objaw zaciżenia obywatelskiego, sprzecznego z tysiącletnią kulturą Narodu.

Znając od lat wielu jako przyjaciela, koleżę lub uczniowie zwole i prace Profesora, jego zasługi naukowe, jego działalność patriotyczną w kraju i zagranicą, jego żywiliły stosunek do uczniów i ogółu studentów bez różnicy przekonani, składamy Mu hołd jako człowiekowi, uczonemu i obywatelowi i wyrażamy głębokie odczucie z powodu niepożądanego wybraku niemiłych sprawców, którzy uchylili się od poniesienia odpowiedzialności za swój postępek.

K. Arbibus Rapp
/PODPISALI: /Min. Stanisław Kętrzyński, Prezes Towarzystwa Miłośników Hist., Prof. Władysław Grabski, b. Prezjer i Minister Skarbu oraz b. Rektor S.G.G.H., Tadeusz Sieroszewski, Prezes Akademii Literatury, Tadeusz Zieliński, Prof. Uniw. Warsz., Józef Ujejski, Prof. i b. Rektor Uniw. Warsz., Gustaw Przychocki, Prof. i b. Rektor Uniw. Warsz., Jan K. Kochanowski, Prof. i b. Rektor Uniw. Warsz., Oskar Halecki, Prof. Uniw. Warsz., Tadeusz Kotarbiński, Prof. Uniw. Warsz., Zygmunt Lempiński, Prof. Uniw. Warsz., Stanisław Szober, Prof. Uniw. Warsz., Bogdan Nawroczynski, Prof. Uniw. Warsz., Władysław Witwicki, Prof. Uniw. Warsz., Stefan Ozarnowski, Prof. Uniw. Warsz., Tadeusz Małkowski, Prof. Uniw. Warsz., Stanisław Słoiński, Prof. Uniw. Warsz., Stanisław Ozarnowski, Prof. Uniw. Warsz., Roman Smal-Stocki, Prof. Uniw. Warsz., Zygmunt Bałachowski, Prof. Uniw. Warsz., Władysław Tatarkiewicz, Prof. Uniw. Warsz., Kazimierz Michałowski, Prof. Uniw. Warsz., Stefan Paley, Prof. Uniw. Warsz., Stanisław Arnold, Prof. Uniw. Warsz., Włodzimierz Antoniewicz, Prof. Uniw. Warsz., Adam

- 3 -

Krokiewicz, Prof. Uniw. Warsz., Mieczysław Michalowski, Prof. i b. Rektor Uniw. Warsz., Prof. Ignacy Koschembahr-Łyskowski, Prof. i b. Rektor Uniw. Warsz., Józef Rafacz-Łiszek, Tydz. Praca Uniw. Warsz., Stefan Mazurkiewicz, Dziekan Tydz. Mat. Fiz. i Uniw. Warsz., Ks. Wilhelm Michalski, Prof. Uniw. Warsz., Łucwik Kolankowski, Prof. Uniw. St. Entorego, Tadeusz Pruszkowski, Rektor Akademii Sztuk Pięknych, Władysław Skoczylas, Prof. Akad. Sztuk Pięk., Wojciech Jastrzębowski, Prof. Akad. Sztuk Pięk., Mieczysław Kotarbiński, Prof. Akad. Sztuk Pięk., Gen. Julian Stachiewicz, Szef. Woj. Biura Hist., Jan Rzymowski, Prezes Sądu Najwyższego, Gen. Eugeniusz Żatkowski, Mec. Zygmunt Nagórski, Mec. Tadeusz Łyżniewicz, Mec. Leon Perenson, W imieniu Inst. Badań Spraw Narodów, Leon Wasilewski, Prezes: St. J. Paprocki, sekretarz gener.: Marjan Świechowski, Kierownik naukowy: Stefan Demby, Dyr. Biblioteki Narod., Witold Suchodolski, Dyr. Archiwów Państw., Kazimierz Konarski, dyr. Archiwum Akt Dawnych, Vincenty Łopaciński, dyr. Archiwum Oświecenia Publicznego, Auto-ni Rybarski, Rada M. T. R. i O. P., Zygmunt Kocurski, sekr. Tow. Nauk. Toruński., Dr. Stanisław Torowski, asystent Uniw. Warsz., Jan Jaworski, Doc. Uniw. Warsz., Jerzy Manteuffel, Doc. Uniw. Warsz., Czesław Lesniewski, Doc. Uniw. Warsz., Czesław Tomkiewicz, Doc. Uniw. Warsz., A. Turyn, Doc. Uniw. Warsz., Bogdan Zaborski, Doc. Uniw. Warsz., Tadeusz Manteuffel, Doc. Uniw. Warsz., Dr. Stefan Pomarański, maj. Adam Englert, Dr. Jan Giergielewiec, Tadeusz Świętowski, Redaktor Pionu, Stanisław Zieleniewski, Dr. Helena Tępczewska, Dr. Zofia Balicka, Prof. Gęryel Korbut, Dr. Adam Skwarczynski, Władysław Lipiński, Władysław Fobóg-Malinowski, maj. Otto Łaskowski, Kazimierz Kosiński, Dr. Stefan Śledziński, Dr. Stanisław Płoski, Dyr. Michał Kreczmar, b. Prof. Uniw. Warsz., Dr. Franciszek Skibiński, Dr. Jerzy Siemowski, Prof. Włodzimierz Dzwonkowski, Dr. Janusz Toliński, Rada Min. W. R. i O. P. - Pułk. Marjan Łodyński, Adam Stebelski, Jan Pobocki, vice-prezydent Rady Miejskiej, Dr. Hanna Polowska, Dr. Halina Krowowska, hist. historii Min. W. R. i O. P., Dr. Funda Krowowska, Dr. Jadwiga Karwaszewska, Dr. Józef Jasnowski, Dr. Wanda Białowiejska, Jadwiga Bormanowa, Zygmunt Łezarski, Anna Dincęs, Włodzimierz Karłowicz, Władysław Sokolowa, Emilia Manteuffelowa, Dr. Marja Manteuffelowa, Dr. Stefanja Koelichenówna, Dr. Stanisława Michałowa, Dr. Aleksy Rachulecki, kustosz Arch. Skarb., Halina Buchulska, Henryka Szellerowa, Dr. Marja Arnoldowa, Dr. Talentyna Rudzka, Adam Rudzki, Dr. Jadwiga Baranowska, Elżbieta Wławińska, Klemens Frelek, Dyr. Inst. Osw. dor., Dr. Marian

UPAMIĘTNIE NIE SPRAWIEDLIWYCH

Autorki: **Dorota Siarkowska, Małgorzata Waszczuk**

Etap edukacyjny: **szkoła ponadpodstawowa**

Czas trwania: **45 min.**

Cele w języku
ucznia/uczenicy:

1. Poznasz daty istotne dla pamięci o Sprawiedliwych.
2. Będziesz mieć szansę wyrazić opinie dotyczące form upamiętnień.
3. Wzmocnisz swoje kompetencje związane z planowaniem wydarzeń.

Przebieg ćwiczenia
i wskazówki dla na-
uczycielki/nauczyciela:

1. Podziel klasę na 4 grupy. Poproś, żeby wyobrazili sobie, że samorząd uczniowski zwrócił się do ich grupy z prośbą o przygotowanie wydarzenia upamiętniającego Sprawiedliwych. Ich zadaniem jest zaproponowanie daty wydarzenia oraz opisanie pomysłu na nie – co mogłoby się wtedy wydarzyć w szkole lub w najbliższej okolicy. Każda z grup ma przygotować swoją rekomendację dot. upamiętnienia Sprawiedliwych. Wszystkie polecenia dla uczniów znajdują się na załączonej karcie pracy.
2. Jeżeli masz taką możliwość, pozwól uczniom i uczennicom korzystać z portalu Polscy Sprawiedliwi (<https://sprawiedliwi.org.pl/>) w trakcie pracy. Mogą tam znaleźć inspirację dla swoich działań upamiętniających, sprawdzić, czy z ich regionem związane są jakieś historie ratowania lub zdobyć więcej informacji o przywoływanych datach i ich znaczeniach.
3. Podczas podsumowania, nawiązuj do pytań pomocniczych, które znajdują się na karcie pracy.
4. Wraz z klasą możecie wybrać najlepsze działanie i wspólnie je zrealizować w waszej szkole.

INSTRUKCJA PRACY W GRUPIE

Wyobraźcie sobie, że samorząd uczniowski zwrócił się do Waszej klasy z prośbą o przygotowanie wydarzenia upamiętniającego Sprawiedliwych. Macie już poparcie dyrekcji i nauczycieli. Waszym zadaniem jest zaproponowanie daty wydarzenia upamiętniającego oraz opisanie Waszego pomysłu, co mogłoby się wtedy wydarzyć w Waszej szkole lub w najbliższej okolicy.

CZĘŚĆ PIERWSZA – WYBÓR DATY

15 LUTEGO – rocznica urodzin Ireny Sendlerowej.

6 MARCA – Europejski Dzień Pamięci o Sprawiedliwych. Ustanowiony przez Parlament Europejski w maju 2012 roku. Tego dnia upamiętnia się wszystkich, którzy w obliczu totalitaryzmu i ludobójstwa mieli odwagę bronić godności człowieka, pomagać ofiarom czy występować w obronie prawdy.

4 GRUDNIA – 4 grudnia 1942 przy Delegaturze Rządu RP na Kraj powołano Radę Pomocy Żydom o kryptonimie „Żegota”. Była jedyną w okupowanej Europie wspieraną przez Państwo instytucją powołaną w celu ratowania Żydów.

DATA ZWIĄZANA Z LOKALNĄ HISTORIĄ RATOWANIA – możecie zaproponować, że poszukacie daty powiązanej z lokalną historią ratowania. Być może w Waszej okolicy, w Waszym regionie mieszka ktoś odznaczony medalem Sprawiedliwego Wśród Narodów Świata?

MOŻECIE PRZEDSTAWIĆ WŁASNĄ PROPOZYCJĘ – zostawiono Wam możliwość zaproponowania innej daty, pod warunkiem, że przekonacie do niej władze szkoły. Jaką datę i dlaczego proponujecie?

Zastanówcie się nad poniższymi kwestiami:

- Czy Waszym zdaniem lepiej wybrać datę związaną z konkretną postacią i mówić o niej, czy bardziej ogólną rocznicę?
- Czy chcecie odnieść się do historii lokalnej czy historii znanej postaci? Jakie są plusy i minusy każdego podejścia?
- Czy wolelibyście mówić o Sprawiedliwych tylko w kontekście II wojny światowej, czy także w kontekście innych, również współczesnych, wydarzeń?

CZĘŚĆ DRUGA – PLANOWANIE DZIAŁANIA

Jakie działanie i dlaczego zorganizujecie, aby upamiętnić Sprawiedliwych?

Zastanówcie się nad poniższymi kwestiami:

- a) W jakiej przestrzeni ma się odbywać działanie (np. szkoła, najbliższa okolica, Internet)?
- b) Jaką formę ma mieć działanie (np. spotkanie ze świadkiem lub ocalałym, spektakl, pokaz filmu, akcja w mediach społecznościowych, działanie w terenie)?
- c) Do kogo ma być skierowane?
- d) W jaki sposób możecie podkreślić to, że postawy Sprawiedliwych były wyjątkowe na tle innych postaw społeczeństwa wobec Żydów w czasie II wojny światowej?